

(NE)DOSTIŽNA LAKOĆA ČITANJA

Peti-Stantić, Anita. 2019. *Čitanjem do (spo)razumijevanja. Od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti*. Ljevak. Zagreb. 318 str.

Anita Peti-Stantić iznimna je u hrvatskoj jezikoslovnoj zajednici, a i šire, po raznorodnosti svojih istraživačkih i intelektualnih interesa. Redovita je profesorica južnoslavenskih jezika i poredbene slavenske lingvistike na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te iznimno plodna jezikoslovka koja je objavila velik broj znanstvenih monografija i radova u vrlo široku rasponu tema od povijesti standardizacijskih procesa u južnoslavenskim jezicima, sociolingvistike, kognitivne lingvistike, informacijske strukture, gramatika nasljednih govornika do jezika pacijenata s afazijom. Teorijski i praktično bavila se i leksikografijom (autorica je *Velikog slovensko-hrvatskog i hrvatsko-slovenskog rječnika*, 2014.) te je prevodila sa slovenskoga i engleskoga. Osnivačica je i dugogodišnja urednica dviju biblioteka za mlade. Voditeljica je radne skupine za razvojne segmente čitanja u okviru COST akcije *Europska mreža pismenosti*. Trenutačno vodi projekt Hrvatske zaklade za znanost *Modeliranje mentalne gramatike: ograničenja informacijske strukture* (MEGAHR), u okviru kojega se izrađuje vrlo vrijedna Hrvatska psiholingvistička baza, koja daje podatke o konkretnosti, predočivosti, dobi usvajanja i relativnoj čestoti 6000 hrvatskih riječi. Kao gostujući istraživač ili pozvani predavač boravila je na niz uglednih europskih i američkih sveučilišta te ostvarila plodne i dugotrajne suradnje s inozemnim jezikoslovcima, osobito s Keithom Langstonom, s kojim je napisala dvije monografije; s Rayem Jackendoffom, s kojim je kao Fulbrightova stipendistica radila na projektu hijerarhije gramatičkih struktura i čije je teorijske poglede na jezik popularizirala nizom radova i predavanja te prijevodom njegove knjige *Praktični vodič kroz mišljenje i značenje* (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2016.), te s

Maryanne Wolf i Stephanie Gottwald, s kojima je surađivala u Centru za čitanje i lingvistička istraživanja na Sveučilištu Tufts u SAD-u.

Iz svega rečenoga vidljivo je kako se Anita Peti-Stantić čitanjem praktično i teorijski u najširem značenju te riječi bavi već dvadesetak godina. Napokon je pred nama knjiga koja je nastala kao plod toga neumornoga rada: knjiga u kojoj se objedinjuju svi njezini znanstveni interesi, ali i duboka čitateljska strast, istraživačka radoznalost i nepatvorena ljubav prema knjizi i dobrobitima koje ona donosi pojedincu i čovječanstvu. Knjiga *Čitanjem do (spo)razumijevanja. Od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti* nije samo znanstvena monografija nego je i emocionalno i društveno angažirana knjiga, prožeta vrlo informiranim uvidima u područje, ali i toplim, intimnim, obiteljskim iskustvima s knjigama i čitanjem te odlomcima i interpretacijama odlomaka iz knjiga koje su autorici osobno važne.

Knjiga interdisciplinarno spaja lingvistički, neurolingvistički, psiholingvistički i glotodidaktički pristup znanosti o čitanju i svojevrsan je uvod u tu znanost, ali je ujedno i praktičan priručnik za sve koji se profesionalno ili privatno bave razvojem čitateljskih sposobnosti kod djece.

Već iz naslova daju se naslutiti teme koje su osnovne autoričine preokupacije: pitanje razlike između čitača i čitatelja, pitanje važnosti čitanja za sporazumijevanje i razvoj empatije, ali i razumijevanje sebe i svijeta oko sebe, te put od čitalačke pismenosti (autorica ju naziva čitalačkom) do pune čitateljske sposobnosti. Čitač je pritom za autoricu onaj koji je svladao abecedu i ostale temeljne „tehničke” pretpostavke za prepoznavanje slova i njihovo povezivanje u riječi, rečenice i značenja – dakle onaj koji može *pročitati* napisani tekst. Čitatelj je, s druge strane, onaj koji može doista *razumjeti* napisani tekst u svem njegovu značenjskom bogatstvu – onaj koji uživa čitajući i spoznajući, onaj kojem je čitanje intelektualna potreba i intelektualna razbibriga. Ove se temeljne preokupacije razrađuju kroz devet poglavlja.

U prvome poglavlju *Igra je ozbiljna stvar. Što bi bilo da se prestanemo igrati* upućuje se na važnost igre u kognitivnome razvoju te se određuju osnovni pojmovi spontane i vođene igre. Govori se o ulozi jezika u kognitivnome razvoju te mogućnostima koje jezične igre pružaju za razvoj viših kognitivnih sposobnosti kod djece te mogućnostima i dobrobiti primjene takvih igara u obrazovnome sustavu. Vrlo važnom držim autoričinu opasku kako se u našem obrazovnom

sustavu „u znatno većoj mjeri no što je to potrebno, a i u znatno većoj mjeri no što je to korisno, bavimo razvojem metajezične, lingvističke sposobnosti (kao da će sva djeca, ili bar većina, biti lingvisti). Pritom smo se zaboravili baviti jezičnim izražavanjem u njegovim četirima vidovima.”

U drugome poglavlju *Mozak (ni)je za čitanje* daje se pregled različitih gledanja na jezik (formalnih i funkcionalnih) te se kritički osvrće na poglede koji strogo odvajaju leksik i gramatiku. Definišu se pojmovi konceptualnoga prostora, mentalne mape, kognitivne mape i implikacijske mape te semantičkoga mapiranja i mentalnoga leksikona. Upućuje se, između ostalih, osobito na istraživanja Maryanne Wolf, koja prema autoričinu mišljenju najuvjerljivije pristupa problemu čitanja kao sposobnosti koja ljudima nije urođena, nego je riječ o vrlo složenoj aktivnosti koja se razvila prije tek nekoliko tisuća godina i kojom smo preoblikovali organizaciju vlastitoga mozga i proširili načine na koje smo sposobni misliti, što je dovelo do promjene u intelektualnoj evoluciji ljudi kao vrste. U temelju ove važne evolucijske promjene jest izvanredna sposobnost ljudskoga mozga da uspostavi nove strukture na temelju već postojećih. Čitanje se zatim smješta i u društveni kontekst, u okviru čega se između ostaloga propituje uvriježeni pristup lektiri i institucionaliziranomu čitanju kanonskih tekstova. Kako autorica kaže: „Ovako kako je sada, uvriježeni pristup čitanju lektire, više nego sam izbor tekstova, uvelike onemogućuje unutrašnji život teksta u čitateljevoj svijesti, a time i užitak u tekstu.”

U trećemu poglavlju *Od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti* upućuje se na iznimnu važnost sposobnosti čitanja te korelaciju razine čitačke pismenosti s gospodarskim rastom. Donose se vrlo zanimljivi i korisni osvrti na sadržaj i strukturu te rezultate PIRLS i PISA istraživanja te se tumače mogući razlozi takvih rezultata i nude prijedlozi za poboljšanje rezultata naših učenika u budućnosti. Detaljno se objašnjavaju dva segmenta za koja autorica drži da su dosad bila zanemarena: struktura vokabulara i strukture teksta. Kao temeljnu zadaću obrazovnoga sustava ističe razvijanje sposobnosti čitanja s razumijevanjem, i to tako da se dosljedno radi na povećanju znanja te proširivanju i produblivanju vokabulara mladih, no ne izlaganjem mladih golemoj količini činjenica u prekobrojnim nastavnim predmetima, kao što se trenutačno čini u postojećemu hrvatskomu obrazovnom sustavu, nego *nadograđivanjem* i *ulančavanjem* znanja.

Četvrto poglavlje *Kritičko čitanje za kritičko građanstvo ili zašto moramo čitati* i peto poglavlje *Dubinsko čitanje iz perspektive psiholingvista (i čitatelja)*

bave se temeljnim pojmovima znanosti o čitanju: čitateljskom sposobnošću i dubinskim čitanjem, i to iz sociolingvističkoga i psiholingvističkoga gledišta. Problematiziraju se pristupi čitanju s razumijevanjem u suvremenom društvenom kontekstu te se obrazlaže potreba ovladavanja čitanjem raznolikih tekstova na svim razinama zahtjevnosti. Ističe se važnost dviju dimenzija čitanja: intelektualne i emocionalne, „koje ravnomjerno doprinose kritičkom pristupu svakodnevicu i ukupnosti intelektualnoga života pojedinca i zajednice te cjelovitom osobnom razvoju koji se posljedično odražava na društveno blagostanje.”

U sljedećim trima poglavljima (*Sadašnjost za budućnost; Vokabular, pouzdan pratitelj i plašitelj iz zasjede i Čitanje za život: Strukture teksta za strukture mišljenja*) autorica tematizira važnost i mjesto čitanja s razumijevanjem u cjelini obrazovnoga sustava i cjeloživotnoga učenja. Ističe važnost sustavna, kognitivno, metodički i didaktički primjerena, rada na razvoju leksikona, odnosno na ovladavanju strukturom vokabulara i strukturama teksta. Na temelju vlastitih eksperimentalnih istraživanja (uglavnom u okviru projekta MEGAHR) autorica predlaže niz konkretnih vođenih vježbi koje dovode do proširivanja i produbljivanja intelektualnoga vokabulara te do sposobnosti prepoznavanja i razumijevanja načina organizacije sadržaja u svim vrstama tekstova. Kako autorica kaže: „Smatram da se takvom intervencijom mlade ljude osposobljava za samostalno i samopouzdana snalaženje u novim i nepoznatim tekstovima s kojima će se susretati tijekom života, pri čemu sam uvjerena kako je to jedna od najvažnijih vještina koju obrazovni sustav može pomoći razviti.”

U posljednjemu, devetomu poglavlju *Čitanje za (spo)razumijevanje: Čitač je danas svatko. Čitatelj nije* iznose se završna razmatranja i zaokružuje se uvid u neuralnu, kognitivnu i jezičnu podlogu čitanja s razumijevanjem, mehanizme ovladavanja njime te njegovu važnost za društveni i osobni kulturni, intelektualni, pa i ekonomski razvoj, a osobito na njegovu formativnu ulogu u razvoju kritičkoga mišljenja i sposobnosti jasnoga izražavanja takva mišljenja te mogućnosti cjeloživotnoga učenja.

Ova knjiga daje dakle pregled područja znanosti o čitanju polazeći od neuralnih pretpostavki čitanja kao složene aktivnosti koja zahtijeva automatizaciju i ulančavanje procesa u mozgu svakoga pojedinca, preko jezičnoteorijskih pristupa koji pomažu rasvijetliti te neuralne procese do pregleda uvida i rezultata vlastitih istraživanja na strukturiranju intelektualnoga vokabulara i mentalnoga

leksikona. Na koncu se nude i moguće konkretne primjene ovih teorijskih uvida na različitim razinama obrazovanja: od najviše razine državnoga kurikula, do njegove primjene u učionicama, preko učitelja svakoga predmeta, kojima se nudi i motivacija i konkretne vježbe za praktičan rad na razvoju čitateljske sposobnosti, do razine obiteljskoga okružja. Poučavanju dubinskoga čitanja pristupa se sa stajališta utjecaja opsega i strukture mentalnoga leksikona na ostvarivanje jezične sposobnosti pojedinca.

Potreba za priručnikom o ovoj tematici bila je iznimno velika i uvjeren sam da će njegov doseg biti širok i važan: sa zanimanjem će mu pristupiti svi koji se profesionalno bave istraživanjem i poučavanjem jezične i čitateljske sposobnosti, čitanja i razumijevanja tekstova na svim razinama obrazovnoga procesa, ali i svi kojima je intimna preokupacija vlastitu strast i ljubav prema knjizi i čitanju prenijeti na nove generacije.

Spomenula sam u uvodnim rečenicama kako je ovo društveno angažirana knjiga. Ona to doista jest. Njezin je glavni cilj osvijestiti važnost čitanja za kognitivni razvoj pojedinca, za razvoj kritičkoga mišljenja, za razvoj empatičnoga društva, a u konačnici za kulturnu, ali i ekonomsku dobrobit društva. Ova knjiga doslovno poziva na „borbu” za čitanje koje zahtijeva vrijeme i koncentraciju jer je ono iznimno ugroženo sveopćom digitalizacijom koja uglavnom potiče površno primanje elementarnih informacija koje ne zahtijeva udubljenost, pozornost ni intelektualni napor.

I autorici ove knjige i društvu u cjelini možemo samo poželjeti da ta borba ne ostane jalova.

„To je, dakle, zadatak nas odraslih – da pronademo načine kojima ćemo mladima pomoći da razviju svoje temeljno znanje o značenjima riječi otvarajući tako prostor generativnosti i kritičkom mišljenju u umu i u jeziku, te da im na kraju pomognemo da razviju složene kognitivne sposobnosti zaključivanja, analize i prožimanja vlastitog iskustva i teksta na razini leksika i na razini znanja. Samo će tako biti spremni za razvoj kombinatornih čitateljskih sposobnosti i za prekoračivanje onoga što misle da mogu. Samo će tako biti spremni za kritičko čitanje i kritičko sagledavanje svijeta oko sebe. A to će, složiti ćete se, biti jedna od najvažnijih sposobnosti u kojima im možemo pokazati put.”

Kristina Štrkalj Despot